

СЕКЦІЯ 4. МИСТЕЦЬКА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ У РЕАЛІЯХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

СТАТТІ

Ірина БЕРМЕС,
д-р мистецтвознавства,
проф., зав. кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва
факультету початкової освіти та мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

УРОК «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО» У РЕАЛІЯХ ТА ПЕРСПЕКТИВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Урок музичного мистецтва – унікальний, оскільки є одним із найбільш багатоскладових. Звідси й різні точки зору щодо шляхів оновлення його змісту і методів. Передусім це і хорова основа навчання та виховання, і використання цифрових технологій, і проєктна діяльність, і опора на фольклор, і розвиток креативного начала. Жодна із цих складових не може розглядатися як пріоритетна, вони повинні взаємодіяти, підкорятися драматургії уроку, перебувати у гармонії. Утім сучасна музична дидактика передбачає використання технологій і систем творчого розвитку школярів, які б зацікавлювали їх, модернізували урок. До таких належать музично-комп'ютерні технології.

Ключові слова: музичне мистецтво, музична освіта, інформаційне освітнє середовище, музично-комп'ютерні технології.

На сучасному етапі розвитку суспільства все гостріше постає проблема інформатизації різних сфер діяльності, зокрема і педагогічної. Відповідно інформаційне освітнє середовище потребує нових підходів і нових систем навчання у школі ХХІ ст. Йдеться про інноваційну музичну педагогіку, пов'язану з використанням музично-комп'ютерних технологій (МКТ) – сучасного й ефективного засобу підвищення якості навчання музичного мистецтва на всіх рівнях освітнього процесу. МКТ – незамінний інструмент

освітнього процесу у прилученні до музичної культури, унікальна технологія для реалізації інклюзивної музичної освіти. У сукупності з електронними, дистанційними формами освіти, вона дає реальну можливість перейти до нової освітньої парадигми, що ґрунтується на особистісно-орієнтованому напрямі у навчанні музичного мистецтва, на найкращих багатовікових традиціях музичної педагогіки, взірцях класичної та сучасної музики. Це дає підставу для виснову про можливість формування єдиних принципів музичного виховання у загальноосвітній (як і професійній) школі. Освітня технологія з використанням сучасних МКТ робить доступним спілкування з музикою в інтерактивному режимі для учнів різних вікових груп, включаючи дітей із обмеженими можливостями здоров'я.

Інформаційні технології у музиці досягли сьогодні досить високого рівня. Вони суттєво впливають на способи виникнення, збереження і передачі музичної інформації. Увага музикантів вельми часто зосереджується на фізичних характеристиках музичних звуків, способах їх записування та відтворення, поясненні психоакустичних особливостей слухового сприйняття музичного звуку людиною тощо. Важливе місце у музичному мистецтві займають також технічні властивості нового музичного інструментарію (електронних музичних інструментів, клавішних синтезаторів тощо).

Звучання музичних інструментів, втілене у музичних звуках, спонукає до вивчення семантичного простору музики, суттєво доповненого можливостями музично-комп'ютерних технологій. Адже без знання цих аспектів неможлива грамотна інтерпретація музичних творів виконавцем.

Рівночасно з такими підходами професійних музикантів можемо спостерігати й підвищення інтересу молоді до музики у системі загальної музичної світи, до групових форм музикування, до електронних музичних інструментів і музично-комп'ютерних технологій. Адже до російської війни 2014 р. у деяких школах діяли вокальні, інструментальні «групи», у яких поряд із учнями, які навчаються у музичних школах чи школах мистецтв, брали участь талановиті діти, котрі не знають нотної грамоти, але добре співають чи

грають «на слух». А це свідчить про їхню потребу самовираження, як і про необхідність пошуку нових активних форм залучення школярів до музичного мистецтва, музикування.

До загальної шкільної освіти, де здійснюється перехід від стихійності до системності, залучається кожна дитина. У школі дитина отримує знання з математики та літератури, фізики та хімії, астрономії та географії, історії й інших дисциплін, котрі спрямовані на розвиток мислення. Однак здебільшого, випускник школи не володіє «азами» мови музики – тієї галузі, в якій поєднані естетичні й інтелектуальні компоненти мислення, характерна форма пізнання світу і людини, безпосередньо пов'язана з духовною сутністю матеріалу, що засвоюється, і чисто фізичною координацією за умови активної взаємодії з ним.

Зміна напрямку у науковій, виробничій чи освітній галузі зазвичай продиктована попитом. Відомо, що попит на ті чи ті галузі знання, діяльності, послуги виникає тільки тоді, коли потреби людини відповідають наявним можливостям. Проблема відповідності включає чимало аспектів, як-от історичний досвід, матеріальні ресурси, психологічні та педагогічні настанови, що створюють умови для задоволення зазначеної потреби. Новітні дослідження у царині музичної освіти шкільної молоді дають змогу застосовувати природовідповідні та здоров'язберезувальні підходи у практиці музикування, засвоєнні музичної грамоти, музичного інструментарію тощо.

Звернемося до деяких із них. Відомо, що у середньовічній системі освіти музика належала до квадріуму – системи точних наук – поряд із арифметикою, геометрією, астрономією. Після «розпаду» квадріуму шляхи музики і точних наук розминаються. Арифметика, геометрія й астрономія у відносно адаптованій формі стають обов'язковими дисциплінами загальної освіти. Музика ж згодом завойовує статус високого мистецтва, яким можуть займатися лише високообдаровані. Елітарність музики як високого мистецтва вимагає багаторічного навчання у сукупності з обов'язковим щоденним багатогодинним тренінгом.

Сьогодні «Музичне мистецтво» як обов'язковий предмет навчання втрачає свій освітній статус. Хоч усі розуміють значущість музики для інтелектуального і духовного розвитку школярів, все ж кількість годин постійно скорочується. Та і спів на уроці як ментальна риса українців перестає займати провідні позиції, так само учні на елементарному рівні опановують нотну грамоту, без ентузіазму слухають музичні твори. Ба більше, у системі освіти урок музичного мистецтва фактично асоціюється з дозвіллям. Тому випускники шкіл, які вивчали музику у ЗОШ, не вважають себе музичнообдарованими і музичноосвіченими.

Віддаляння більшості учнів від активних форм спілкування з музикою зумовлюється певними причинами: уявленням про складність нотної системи (педагогічна складова), наявністю чи відсутністю музичних здібностей (психологічна складова). Причому, думки відомих людей із цього приводу, які жили у різні історичні періоди, співпадають. Твердження Ж.-Ж. Русо «Складна не музика, а спосіб її запису і методика вивчення» [3, с. 226] у ХХ ст. доповнюється думкою А. Онеггера: «Найпростіша музика вже важка для читання» [2, с. 23]. Важливо, що автори цих цитат були поборниками музичної освіти і доклали немало зусиль для її піднесення.

У середині ХХ ст. техніка звукозапису досягає високого рівня і створює нові можливості для «комунікації» з музикою на уроках музичного мистецтва. Так, виконання вчителя і спів учнів можна доповнити звучанням художніх музичних шедеврів. Вельми позитивний вплив на особистість учня має музика, передусім тоді, коли у процесі реалізації музично-освітнього процесу у школі вихованець «спілкується» з нею з позиції не тільки споглядальника, а й повноправного учасника. Втім, якщо зі співом усе зрозуміло, то навички гри на музичному інструменті вимагають індивідуальних занять, так само як і вивчення нотної грамоти. А це прерогатива спеціальних музично-освітніх закладів.

Сучасні музично-комп'ютерні технології дають можливість кожному інтерактивно спілкуватися з музикою. Вони відкривають широкі перспективи для шкільної системи музичної освіти.

Музично-комп'ютерні технології найбільш придатні у музичній діяльності школярів. Крім того, вони дають можливість вдосконалити музичну грамотність (у порівнянні з традиційною, котра є складною для засвоєння) та поліпшити розуміння музичної мови, окремі елементи якої виводяться шляхом інтертекстуального аналізу (за Н. Корабльовою, «інтертекстуальність трактується як властивість твору асоціюватися з іншими творами...») [1, с. 4] безпосередньо у процесі музикування, вписуючись у контекст твору (за умови інтерпретації) чи креативного впливу (за умови імпровізації).

Такі ж переваги стосуються засвоєння головних понять музики (ритм, метр, лад, мелодія, гармонія), що ґрунтуються на традиціях квадріуму. Так, до їх логічних характеристик (на них реагує головно ліва півкуля) приєднані наочні геометричні образи (реагує головно права півкуля). Підґрунтям для вивчення цих категорій разом із нотною грамотою є природне прагнення дитини до ігор (настільних, спортивних, цифрових), які потребують геометричної структурованості (ще А. Онеггер висловлювався про музику, як про геометрію, що рухається у часі – І. Б.). Структурованість спирається на низку естетичних ознак (тотожність, симетрію, пропорції), що виявляють риси Гармонії як символа прекрасного. У дитини, котра засвоює музичну мову, повинно виникнути відчуття причетності до створення художньо-естетичного шедедру, яким є кожен елемент музики, що вивчається. Врешті це і є кінцева мета музичного мистецтва.

Важливим компонентом музично-комп'ютерної технології є гра в ансамблі як групова форма навчання на уроках музичного мистецтва. Ансамблеве музикування має високий розвитковий потенціал. Воно впливає на психіку дитини, розвиває її емоційну сферу. Спільна творчість в ансамблі сприяє формуванню продуктивних стилів спілкування, зокрема демократичного, інтегративного, так само сприяє пом'якшенню кризових

станів. Ансамблеве музикування створює умови для піднесення таких соціально-психологічних якостей, як уміння працювати у команді, узгоджувати свої дії з партнерами на основі невербального контакту, нести відповідальність за естетичну характеристику кожного моменту виконавського процесу.

Вищезазначені переваги дають змогу ввести до процесу загальної музичної освіти МКТ, спеціалізоване програмне забезпечення і створити спеціальний клас, із яким можна було б реалізувати інноваційні за формою та методикою групові творчі заняття задля досягнення високих результатів.

Упровадження музично-комп'ютерних технологій у загальну музичну освіту дасть можливість розширити освітню сферу загалом і сформувані такі риси в учнів:

- об'ємність мислення, що поєднується з гармонійним розвитком обох півкуль – задіяні сильні сторони кожної півкулі, що уможлиблює досягнення максимальної швидкості, гнучкості, глибини, самостійності мислення задля узагальнення знань;

- креативність – елементи музичної мови трактуються як значущі художньо-естетичні цінності і засвоюються у креативних діях на структурованому ігровому полі клавіатури. Тобто когнітивний шлях до знань доповнюється діяльністю переважно продуктивного і креативного характеру, розвиваючи дивергентність мислення (здатність до нестандартних рішень);

- вміння працювати у команді;

- інтеграція як двосторонній зв'язок музичної діяльності і близьких до неї за психологічними параметрами немусичних видів діяльності, що забезпечує можливість використання як вроджених, так і набутих здібностей в обох напрямках.

Завдяки музиці більш ефективно розвиваються інтелект і здібності дитини в інших галузях діяльності. Це надає інтердисциплінарної перспективи пізнанню, що апелює до різних векторів: з одного боку, до музичної (і загальної) психології і педагогіки, музичної і загальної освіти, з іншого – до точних наук і історії культури загалом. Так вимальовується нова парадигма

музичної освітньої вертикалі та горизонталі, що дає можливість впорядкувати і гармонізувати включеність музики до життєвого і соціального контексту через загальну систему гуманітарних і природничих знань, розширюючи сферу комунікативності музичного мистецтва.

Чимало у цьому напрямі вже напрацьовано, зокрема розроблено методичку формування інформаційної компетентності майбутнього педагога-музиканта, який би міг втілити сучасні інформаційні технології і МКТ у навчальний процес нової української школи (йдеться передусім про мультимедійні навчальні посібники для проведення уроків музичного мистецтва, створення електронних тестових завдань, розробку проєктів уроків із використанням дистанційних форм навчання, професійного музичного програмного забезпечення (аудіоредакторів, програм-секвенсерів (програма для створення музики чи музичних фрагментів у вигляді нотного запису для інструментів і їх об'єднання у трек (фонограму) – І. Б.), автоаранжувальних програм, нотних редакторів тощо). Так само успішно можна використовувати сучасну мультимедійну енциклопедію Кирила і Мефодія «Шедеври класичної музики», до якої ввійшли статті про композиторів, їхню творчість, відеофрагменти оперних і балетних спектаклів, словник музичних термінів. Ілюстрована історія української та зарубіжної популярної музики представлена в 10-томній «Енциклопедії популярної музики», що була створена 1989 р. Коліном Ларкіним – англійським письменником і музикознавцем. Інформація про композиторів, фрагменти музичних творів, ілюстрації з історії музики включені до програми «Соната», а уроки музичної грамоти, історія музичних інструментів, вправи для закріплення, творчі завдання – програми «Музичний клас».

Висновки. Сьогодні у загальноосвітній школі на уроці музичного мистецтва здебільшого використовуються ноутбук, мультимедійний проєктор, підготовлені у програмі Power Point презентації. Це дає можливість ретельно дібрати матеріал, зробити якісним візуальний ряд, вивести на екран музичні терміни, нотний і поетичний тексти пісень, портрети композиторів тощо.

Однак впровадження комплексної інноваційної освітньої системи «Музично-комп'ютерні технології» могло б стати базою для формування нової предметної галузі у шкільній музичній освіті, підґрунтям для професійної підготовки музикантів, які працюють з МКТ (звукорежисура, цифровий звукозапис, саунд-дизайн, саунд-продюсування тощо). Врешті, можна спрогнозувати, що використання МКТ на уроці музичного мистецтва може викликати в учнів підвищений інтерес до предмету і позитивний впливати на «статус» навчальної дисципліни.

Музичні комп'ютерні технології можуть стати дієвим засобом оптимізації музичної освіти. Засвоюючи музичні комп'ютерні програми на методичному та технічному рівнях, плануючи їх застосування у загальноосвітній школі, треба враховувати мету та завдання загальної музичної освіти – особистісний розвиток учня і збагачення його емоційного, естетичного досвіду. Включення шкільної музичної освіти до музичного континууму, тобто просторово-часового стану музичної культури людства, дасть змогу значно розширити музичні знання, вміння та навички учнів, збагатити їхній музичний досвід взірцями народної, класичної, сучасної музики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корабльова Н. Інтертекстуальність літературного твору (на матеріалі роману А. Бітова «Пушкінський дім») : автореф. дис. канд. ... філол. наук. спец. : 10.01.06. Донецьк, 1999. 19 с.
2. Онеггер А. О музыкальном искусстве. Ленинград : Музыка, 1985. Изд. 2-е. 216 с.
3. Русо Ж.-Ж. Вибрані трактати / пер. з франц. О. Йосипенко, С. Йосипенко. Харків : Фоліо, 2019. 608 с.